

Zpráva z pracovní cesty

9th IFLA Interlending and Document Supply International Conference, Tallinn, Estonsko 20. – 23. 9. 2005

Účastník Mgr. Hana Novotná

Časový rozvrh cesty

20. 9. 2005	11.30	Praha – Ruzyně	odlet
	15.40	Tallinn – Ulemiste	přílet
20. 9. – 23. 9. 2005		Tallinn	odborný program
25. 9. 2005	15.20	Tallinn – Ulemiste	odlet
	16.40	Praha – Ruzyně	přílet

9th IFLA ILDS Conference

IFLA ILDS se koná každé dva roky a jejím cílem je prezentace nových poznatků a výměna zkušeností z oblasti meziknihovních a mezinárodních meziknihovních služeb. Devátá konference – **Making Library Collections Accessible Locally and Worldwide** se konala v estonském hlavním městě Tallinnu a zúčastnilo se jí celkem 157 delegátů z 29 zemí. Za Českou republiku se konference zúčastnila ještě Jindřiška Pospíšilová z Národní knihovny a Michaela Vrbecká z Knihovny Akademie věd.

Pořádající institucí byla Eesti Rahvusraamatukogu – Estonská národní knihovna a veškerá jednání probíhala v konferenčním sále této knihovny v centru Tallinnu.

Hlavním tématem bylo zpřístupňování knihovních fondů všem uživatelům, jak v rámci jednoho státu, tak i celosvětově.

Program konference, jednotlivé příspěvky a další informace jsou dostupné na:

<http://www.nlib.ee/ilds>

Průběh konference a výběr z přednášek

Úterý 20. září

18.00 Registrace

18.00 – 21.00 Uvítací recepce v Národní knihovně

Středa 21. září

9.00 Prohlídka budovy Národní knihovny

10.30 – 11.15 Zahajovací projev Jevgenije Kuzmina, viceprezidenta Ruské knihovnické asociace.

11.45 – 12.45 Plenární zasedání 1 – Mezinárodní meziknihovní výpůjční služba a dodávání dokumentů, copyright

Penelope Street (Velká Británie) – *Meziknihovní výpůjční služba a dodávání dokumentů: role IFLA na globální trhu sdílení zdrojů*

Document Delivery and Ressource Sharing Section je jednou ze 47 sekcí IFLA a jejím hlavním úkolem je rozšiřovat a zlepšovat meziknihovní výpůjční služby a dodávání dokumentů v rámci jednotlivých států i v mezinárodním měřítku. Rovněž se snaží o zlepšení spolupráce knihoven s dodavateli dokumentů. Již v roce 1954 vydala IFLA příručku pro mezinárodní meziknihovní výpůjčky (revidována v letech 1978 a 2001).

V rámci Document Delivery and Ressource Sharing Section se podařilo dosáhnout několika praktických výsledků, např. byla vydána doporučení a principy pro meziknihovní služby, byl vyvinut mezinárodní formulář pro výpůjčky/fotokopie, který je k dispozici v papírové i elektronické podobě, ale zejména se v roce 1995 podařilo uvést do života systém IFLA Voucher, který knihovnám usnadňuje platby za mezinárodní meziknihovní služby. Při použití tohoto systému odpadá placení bankovních poplatků a dalších nákladů při platbách mezi státy s různými měnami.

V současné době se Document Delivery and Ressource Sharing Section zaměřuje více na vzdělávání pracovníků MVS, zabývá se vlivem e-časopisů a e-knih na MVS a DD a snaží se podporovat rozvojové země při zavádění systémů MVS. Rovněž připravuje vydání příručky *Best Practice in ILL Guide*, která bude zahrnovat principy a zásady i praktické postupy při provádění MVS.

Dr. Traute Braun-Gordon (Německo) – *SUBITO – copyright a digital rights management*

SUBITO je celosvětově využívaná služba pro dodávání dokumentů z fondů německých, rakouských a švýcarských knihoven. Služby SUBITO jsou rychlé, kvalitní a v přijatelné ceně. V souvislosti s harmonizací autorského práva v rámci EU ovšem dochází k problémům. Vydavatelé podali žalobu na službu SUBITO a na Technische Informationsbibliothek Hannover TIB, které posílají elektronické kopie článků z časopisů i do zahraničí. Tato činnost má být v rozporu s evropským autorským zákonem. V současné době probíhají soudní jednání, avšak SUBITO již dnes pro případ prohry sporu vyvíjí systém s názvem Digital Rights Management, který má ochránit autorská práva a zároveň umožnit nadále poskytovat zahraničním uživatelům elektronické kopie. Dr. Braun-Gordon ujistila účastníky konference, že udělají vše, co je v jejich silách, aby zachovali kvalitu a rychlost služeb i pro zákazníky ze zahraničí.

14.00 – 15.30 Plenární zasedání 2 – Univerzální dostupnost sbírek – iluze nebo realita?

Pam White, Cheryl Twomey (Velká Británie) – *Spolupráce v MVS a DD: srovnání modelů z pěti různých zemí a Karibské sítě*

Ari Muhonen, Pentti Vattulainen a kol. (Finsko) – *Sdílení zdrojů ve finských univerzitních knihovnách – reorganizace národního systému MVS*

Ve Finsku funguje konsorcium knihoven Linnea2, které zahrnuje všechny univerzitní knihovny, Národní knihovnu a Národní konzervační knihovnu. Tyto knihovny vzájemně spolupracují, sdílejí zdroje, udržují souborný katalog Linda obsahující 4,6 mil. záznamů a umožňující sdílenou katalogizaci. Objem MVS mezi finskými knihovnami však stále klesá. Důvodem je širší možnost získat potřebné informace z předplacených databází, ale i určité nedokonalosti v systému MVS ve Finsku. Knihovny si mezi sebou MVS účtují a ceny nejsou jednotné. Tak se snadno stává, že služby požádané knihovny jsou pro žádající knihovnu příliš

drahé. Jako další problém autoři uvedli, že v souborném katalogu Linda jsou sice u jednotlivých záznamů uvedené knihovny, které publikaci vlastní, nejsou zde však již žádné nástroje pro přímé objednávku.

Autoři vidí řešení v reorganizaci MVS ve Finsku. Budoucnost podle nich již není v tradičním modelu „požádání – žádající knihovna“, nýbrž v přímé komunikaci koncového uživatele s knihovnou, která vlastní potřebné informační zdroje. K tomu je nutné umožnit uživatelům objednávat přímo ze souborného katalogu např. pomocí technologie SFX.

Mezi knihovnami je pak nutné zavést reciproční platební systém a sjednotit software pro MVS.

Michael Ireland (Kanada) – *Použití DD dat pro výběr medicínských časopisů ve velké STM knihovně*

16.00 – 17.30 Plenární zasedání 3 – Důležitost online přístupu k bibliografickým záznamům a údajům o vlastnictví

Anders-Henrik Petersen (Dánsko) – *Dánský souborný katalog DanBib a library.dk „fyzický“ a „virtuální“ souborný katalog*

Dánský souborný katalog je postaven na dvou bibliografických databázích DanBib pro knihovníky a bibliotek.dk pro koncové uživatele. Bibliotek.dk je podsouborem DanBib a zároveň je tak nazýváno i webové rozhraní pro přístup do souborného katalogu. Bibliotek.dk umožňuje koncovému uživateli objednávat si výpůjčky knih a kopie článků přímo z katalogu. Jeho požadavky jsou předány do knihovny, jejímž je uživatelem, nikoli přímo do knihovny, která požadovaný dokument vlastní. Meziknihovní výpůjčku zprostředkuje knihovník. V roce 2006 se plánuje zprovoznění automatizovaného systému ILL, který bude přeposílat požadavky koncového uživatele přímo knihovnám, které požadovaný dokument vlastní bez zprostředkovatelské role knihovníka. Systém je založen na technologii SOAP/XML.

Jindřiška Pospíšilová (Česká republika) – *Jednotná informační brána – virtuální souborný katalog*

Debra McKern (USA), Galina Kislovskaya (Rusko) – *Zkvalitňování přístupu k informacím o vlastnictví dokumentů: zkušenosti národních knihoven*

Čtvrtek 22. září

9.00 – 9.45 Linnar Viik (Estonsko) – *To e or not to e – that is the question*

Linnar Viik, který bývá nazýván Estonským panem Internetem, se značně zasloužil o rozšíření nových technologií v Estonsku po ukončení sovětské okupace. Dnes je Estonsko zemí s širokým rozšířením používání Internetu a mobilních telefonů (PC vlastní 68% obyvatel, Internet má zavedeno 54%, mobilní telefon používá 98%). Všechny estonské školy a všechny veřejné instituce jsou připojeny na Internet, soukromých společností je připojeno 80%. Estonsko bylo první zemí na světě, kde byl plně zaveden systém e-governmentu, takže dnes např. zasedání estonské vlády probíhá zcela bez papírových dokumentů a ministři nemusejí být ani fyzicky přítomni na jednání, stačí, když jsou připojeni přes Internet.

9.45 – 10.45 Plenární zasedání 4 – Historie MVS a dodávání dokumentů – sever a jih

Maria Lushchik a kol. (Estonsko) – *Estonská MVS: historická zkušenost a dnešní realita*

Historie estonských meziknihovních služeb sahá do první poloviny 19. stol. a je spojena zejména s velkými univerzitními knihovnami. V současné době jsou velké estonské knihovny

spojeny v konsorciu, které používá jednotný knihovnický systém INNOPAC a sdílí elektronický souborný katalog. Všechny estonské knihovny, včetně nejmenších venkovských, jsou připojeny na Internet a mohou souborný katalog využívat. Ačkoli konsorcium nezakoupilo modul MVS systému INNOPAC, veškerá komunikace mezi knihovnami probíhá elektronicky a velké knihovny vyvinuly své vlastní webové formuláře pro objednávky MVS. Ve vnitrostátní MVS se angažuje celkem 402 knihoven a v roce 2004 bylo vyřízeno 8282 požadavků. Čtyři knihovny jsou pověřeny prováděním mezinárodní MVS a dohromady vyřídily v roce 2004 8248 požadavků. Estonsko je malá země (1,4 mil. obyvatel) a uživatelská základna je proto rovněž malá. Předplatné specializovaných plnotextových databází a časopisů není možné, jelikož by nebyly dostatečně využity. V takto malé zemi má tedy MMVS nezastupitelnou úlohu. Pro dodávání kopií dokumentů využívají estonské knihovny zejména německé SUBITO a dodavatelské služby severských zemí. Počet požadavků ze zahraničí na dodání dokumentů z fondů estonských knihoven je vzhledem ke složení fondů a jazykové bariéře zanedbatelný.

Janet Zambii (Jihoafrická republika) - *Měnicí se tvář MVS – pohled na část historie MVS v Jižní Africe*

11.15 – 12.45 Plenární zasedání 5 – Elektronické služby v MVS a dodávání dokumentů

Jillian Irwin, David Reid (Nový Zéland) – *ISO a I REAP lekce z implementace ISO-ILL protokolu u protinožců*

Paula Braun (Nizozemí) – *Nový přístup k národnímu systému MVS v Nizozemí; zavedení VDX*

Peter Sidorko (Čína, Hong Kong)– *MVS rychlejší: podpora uživatelů systému HKALL (Hong Kong Academic Library Link)*

V Hong Kongu existuje 8 univerzitních knihoven. Tři z nich se zapojily do společného pilotního projektu inovace meziknihovnických služeb, který má přinést finanční úspory a zlepšení služeb uživatelům. Modul INN-Reach firmy Innovative Interfaces Inc. posloužil jako základ pro vývoj modulu pro automatizovanou MVS, kdy uživatelé sami bez zprostředkování knihovníkem zadávají přímo v souborném katalogu své požadavky na výpůjčku nebo dodání kopie dokumentu.

Po devíti měsících po zavedení této služby se podstatně zvýšil počet požadavků na MVS, zrychlilo se jejich vyřízení a došlo i k finančním úsporám. Cílem řešitelů projektu je zapojit dalších pět hongkongských univerzitních knihoven do projektu HKALL. Více účastníků projektu znamená více informačních zdrojů a tím i lepší servis pro uživatele.

14.00 – 17.00 Plenární zasedání 6 a 7 – Vnitrostátní MVS a služba dodávání dokumentů

Janice Farrelly, Thelma Fischer (Nový Zéland) – *Novozélandský workshop pro knihovníky MVS*

Marina Mayer (Chorvatsko) – *SEND – online služba MVS*

Arne Gausla (Norsko) – *Norská databáze „Bibliotek“ a skandinávský pohled na MVS*

Helle Vibeke Kasarab (Dánsko)– *Vliv elektronických zdrojů na MVS ve firemní knihovně*
Novo Nordisk Library & Information Centre je firemní knihovna dánské farmaceutické společnosti Novo Nordisk. V posledních letech v souvislosti s rozvojem elektronického publikování došlo k významným změnám ve službách této knihovny.

Knihovna slouží pouze zaměstnancům skupiny Novo Nordisk. Oborově je zaměřena na medicínský a farmaceutický výzkum, obchod a management. 98% požadavků jejích uživatelů je na články z časopisů, požadavky na monografie tvoří pouze 2%.

Knihovna není součástí žádného předplatitelského konsorcia, s nakladateli a dodavateli vyjednává sama. To znamená sice vyšší cenu za časopisy, ale na druhou stranu se nemusí ohlížet na požadavky jiných partnerských knihoven a předplácí pouze to, co opravdu využije. Časopisy, které jsou využívány zřídka nepředplácí, ale nakupuje jednotlivé články (pay-per-view).

Využívání elektronických časopisů mělo v poslední době za následek velký pokles požadavků na informační zdroje z fondů knihovny (42.337 požadavků v roce 1994 oproti 20.200 v roce 2004). Také požadavků na MVS ubylo, ne však tak výrazně (28.091 požadavků v roce 1994 oproti 20.100 v roce 2004).

MVS je nadále významnou součástí služeb knihovny. Ne všechny časopisy existují v elektronické podobě a knihovna může předplácet pouze časopisy, které se týkají jádra činnosti skupiny Novo Nordisk. Články z časopisů z hraničních oborů získává prostřednictvím MVS. Novo Nordisk Library & Information Centre však není běžným partnerem v MVS, jelikož sama MVS ze svých fondů neposkytuje.

Budoucnost vidí autorka v zajištění 24hodinového servisu pro uživatele, rychlejším dodáváním dokumentů, řešení problémů s copyrightem a v důkladné analýze statistik využívání elektronických informačních zdrojů.

Nina Poberezhkaya (Rusko) – *Zlepšování dostupnosti informací o fungování oddělení mezinárodních výpůjčních služeb VGBIL pro vzdálené uživatele v Rusku*

Pátek 23. září

9.00 – 10.30 Závěrečné zasedání

Matt Goldner, Janifer Gatenby (USA) – *Mezinárodní sdílení zdrojů v globální informační síti*

Carla Q. Montori (USA) – *Digitalizace a přístup: zkušenosti z University of Michigan*

Závěr

Nárůst dostupnosti elektronických informačních zdrojů pozměnil tvář MVS. Mnoho informací, které dříve bylo nutné získávat prostřednictvím knihovny a MVS dnes již mají uživatelé přístupných z počítače na svém stole. Není však reálné, že by v nejbližší době bylo možné takto získat veškeré potřebné dokumenty. Plnotextové databáze jsou drahé a knihovny si mohou dovolit objednat pouze ty, které budou adekvátně využity. Řešením může být např. vytváření knihovnických konsorcií pro sdílení zdrojů. Pro knihovny ze zemí s menší uživatelskou základnou však nadále zůstávají mezinárodní meziknihovní výpůjční služby důležitou součástí jejich činnosti.

Samostatnou kapitolou jsou otázky copyrightu, které nejsou ve vztahu ke knihovnám uspokojivě vyřešeny. Ochrana duševního vlastnictví na jedné straně způsobuje na straně druhé omezení přístupu uživatelů k nejnovějším vědeckým poznatkům. Otázkou je, nejde-li spíše než o ochranu duševního vlastnictví, o ochranu zisků nakladatelských společností.

Knihovny se snaží svým uživatelům přístup k dokumentům, které nejsou v jejich vlastnictví, co nejvíce usnadnit. Některé příspěvky představily projekty, kdy uživatelé si přímo ze souborného katalogu objednávají výpůjčku nebo kopii dokumentu bez zprostředkovatelské role domovské knihovny. Toto usnadnění obvykle vede k nárůstu požadavků, k jejich rychlejšímu vyřízení a tím k většímu uspokojení potřeb uživatelů.

Zpracovala : Hana Novotná